

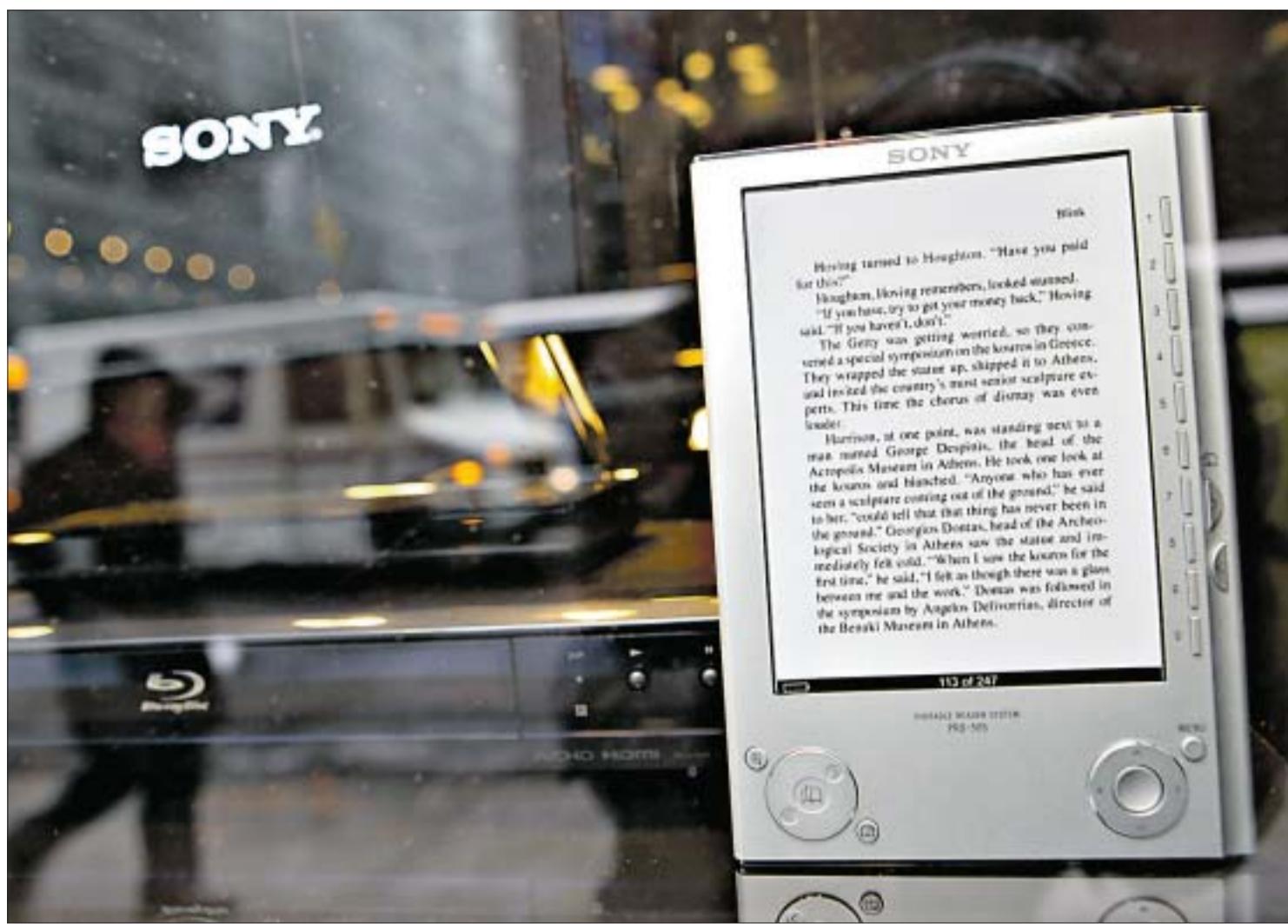
**p
d**

pos data

Suplemento Cultural

Darwin per ell mateix

L'«Autobiografia» del naturalista anglés i una edició il·lustrada de «L'origen de les espècies» per a celebrar el segon centenari del seu naixement (pàg. 3).

BLOOMBERG NEWS/DANIEL ACKER

TECNOLOGIA. Existeixen diversos models d'«e-reader» o lectors electrònics, el preu dels quals oscil·la entre els 200 i els 450 euros.

Els portals leer-e.es i edi.cat posen a la venda els primers llibres per internet

La literatura canvia de pell

Eduard Ramírez

«Cal adaptar-se i preparar continguts, que els lectors troben bona oferta a preus digitals quan disposen de la tecnologia. Hem d'evitar la situació que es donà amb la música i que en rebentà la indústria», diu Manel J. M. Romero, secretari de l'Associació d'Editors del País Valencià (AEPV), que assumeix les transformacions profundes que afrontarà el sector del llibre durant els pròxims anys. La remor sobre els llibres digitals havia esdevingut una cançó coneguda però no del tot creguda. Una mica com l'avís de la vinguda del llop, ara per fi ja estan entre nosaltres, però encara no queda clar si qui ha arribat és el llop o un gos amic.

Els últims dies han assaltat l'actualitat dues notícies que han relacionat la literatura i la tecnologia. D'una banda, l'anunci que aquest mes de febrer el portal edi.cat posarà a la venda els primers llibres electrònics en català. De l'altra l'acord de l'agència literària Carmen Balcells amb el portal leer-e.es, per tal d'enregar el projecte *Palabras mayores*, que oferirà obres de referència a 4,99 euros. Per tal de fer-ho han hagut de connectar la primera empresa que va introduir en el mercat espanyol els lectors de tecnologia de tinta electrònica, amb el model del *iliad* del fabricant holandès iRex Technologies, i l'agent literària d'escriptors en castellà més important del món. La cartera de Balcells inclou més de 200 autors, molts dels quals ga-

deixen d'un extraordinari favor del públic, per exemple Goytisolo, Marsé, Delibes, Vargas Llosa, García Márquez, Vázquez Montalbán, Cela, Cortázar, Carme Riera, Sampedro, Rosa Sender i José Ángel Valente.

Contractes, còpies i drets d'autors

El soci fundador de leer-e.es, Ignacio Latasa, explica que les converses prèvies a la presentació de *Palabras mayores* «han durat un any i mig perquè s'havien d'aglutinar interessos diversos, de molts autors de diferents editorials, a més de presentar la tecnologia». Aquesta empresa creada el 2006, ofereix actualment 600 títols clàssics i 50 títols actuals d'autors contemporanis, però el seu catàleg d'e-books creixerà «en 100 o 150 llibres els propers dos mesos», segons Latasa, «mentre que el fons Balcells

s'introduirà al llarg de 3 anys més. L'objectiu final és que les editorials afegisquen el format electrònic a les seues publicacions». Leer-e.es es fa càrrec de la part tecnològica de l'edició de les obres literàries, a més de proveir serveis digitals a altres editorials, com ara la protecció anticòpia amb sistemes d'criptació DRM, actualment necessaris per a superar la por a l'ús d'aquesta novetat. Encara que la nova situació creada per la irrupció dels llibres digitals suposarà «un canvi fort en el món editorial, sobretot per la redefinició de funcions i l'aparició de nous elements, com els proveïdors tecnològics. Això provoquà una redistribució del sector, que no vol dir la desaparició dels actors actuals», Latasa opina que «estem al començament, alçant el peu per a fer el primer pas».

BiValDi, Somni i Parnaseo representen els primers moviments cap a la digitalització de textos literaris

E. R.

Fins ara les iniciatives importants de digitalització de textos literaris dutes a terme al nostre entorn estaven protagonitzades per les institucions públiques. Així, podem esmentar la Biblioteca Valenciana Digital (BiValDi) que ha digitalitzat obres d'interès general, com a primer pas en la creació d'una biblioteca digital que s'adapte als nous usos reclamats per investigadors i públic en general. Al seu torn la Universitat de València acosta el

seu fons bibliogràfic enciclopèdic, important i fràgil, mitjançant la col·lecció digital Somni, que deu el seu nom a l'incurable valencià «El somni de Johan Jo-han», de Jaume Gassull, imprès a València el 1497. D'altra banda, el professor José L. Canet i Publicacions de la Universitat de València també mantenen el projecte editorial Parnaseo, dedicat a la publicació digital de textos sobre literatura espanyola i llatinoamericana. A la Universitat d'Alacant té la seu la Bi-

III
«Hem d'evitar la situació que es donà amb la música i que rebentà la indústria», diu Manel Romero, de l'Associació d'Editors

III
Tirant lo Blanc és capdavantera en la comercialització de bases de dades i Bromera és una de les fundadores d'edi.cat

blioteca Virtual Miguel de Cervantes, que també difon la cultura espanyola i hispanoamericana a través de l'espai virtual. És un dels projectes més potents i consolidats, que funciona com un portal de ports i promou multitud de convenis amb institucions culturals. I ara s'ha conegut que Google ha signat un acord amb autors i editors pel qual abonarà els drets generats per la digitalització que fa de diferents biblioteques universitàries.

Per a Gonçal López-Pampló, investigador de publicacions digitals i professor de la Universitat de València, el fenomen blog i els e-books, «no són més que mostres d'un canvi de paradigma cultural que encara està en bolquers. Crec que no som gens conscients de l'abast del canvi que, en unes poques dècades, s'ha de produir». Però la situació concreta de les editorials valencianes, ara com ara, es defineix des de l'AEPV com a «semblant a la resta del sector espanyol: incorporació general a la producció i molt avançada en la comunicació». En parlar de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) cal distingir entre producció, comercialització i continguts digitals. I Romero especifica que «la incorporació de les TIC a la producció ha estat molt intensa i precoç: la digitalització dels processos de correcció de textos, de disseny i maquetació ja es generalitzà la dècada passada, fins a la transmissió directa a planxa en la impressió offset». A més a més, el sector editorial «és un dels que més implantació té a la xarxa. Pràcticament la totalitat de les editorials té el seu lloc web. També hi ha una oferta generalista i especialitzada de llibreries virtuais, no debades la més important mercantil en internet és Amazon». Finalment, Romero reconeix que «en la comercialització de continguts digitals i en l'aprofitament de les xarxes socials (les webs 2.0) és on ence-

>>

EL LLIBRE ELECTRÒNIC → Els editors reflexionen sobre els canvis que suposen els reptes tecnològics

>>

tem un camí nou, encara és incipient i restringida a l'esfera de continguts professionals».

Com a exemples més avançats trobem l'editorial Tirant lo Blanch, capdavantera en la comercialització de bases de dades professionals, i Bromera, que és una de les fundadores d'edi.cat, xarxa d'editors independents. Aquesta aliança horitzontal ha estat constituïda per l'editorial d'Alzira juntament amb les catalanes Angle i Cossetània, per tal de crear sinergies per a la promoció, comercialització i innovació, convençudes que «en el nou entorn seran més fortes juntes que per separat». El primer pas és la construcció d'un portal editorial de venda de llibres electrònics que posarà en línia el catàleg d'aquestes editorials de forma progressiva i per etapes. A més de la digitalització de continguts, que realitzen segons la norma ISO 15836 (Dublin Core), també hi posaran a la venda dispositius de lectura (*e-readers*) i en el futur aquest portal 2.0 s'obrirà a la impressió sota demanda.

Així doncs aquest mes de febrer estarán disponibles els primers llibres electrònics en català. Toni Cantó, director d'edi.cat, diu que «no hi ha una data fixa, estem acabant de polir detalls del portal i tan bon punt el tinguem enllistit, obrirem el web, i cap a mitjan març en farem un llançament públic com cal». Entre els objectius d'aquesta iniciativa empresarial també hi ha el de veutar perquè en el nou entorn digital es puguen trobar continguts en valencià. Edi.cat pretén esdevenir un agent actiu de les noves tendències, que alhora evite el perill que la nostra llengua quede arraconada en l'aparador mundial, «permetent que els lectors puguin accedir en català als continguts». Cantó rebla la incertesa del moment: «Tot això és un món molt nou. Tothom està a l'expectativa i ningú té clar cap on anirà. Però és clar que hi hauran canvis, llegir en un e-re-

FLEXIBLE. Fujitsu va presentar un model molt lleuger d'«e-reader».

ader és còmode. La gent que viaja llegirà amb el nou suport, encara que en altres circumstàncies llegiran el llibre tradicional».

Un futur dinàmic

El passat desembre l'Associació d'Editors del País Valencià va organitzar a la Biblioteca Valenciana el Fòrum Digital del Llibre Valencià, que inicià la reflexió i propicià la conscienciació dels empresaris sobre els canvis que cal efectuar en els seus negocis per a adaptar-se a la nova era digital. Romero diu que «la valoració no pot ser més positiva per participació i pel valor de les aportacions», que presentaren un panorama exhaustiu de l'edició digital actual i de les possibilitats d'explotació comercial, i que són accessibles al web de l'AEPV. Els principals reptes a què s'acara el sector editorial valencià, segons les conclusions d'aquest Fòrum, són quatre. Per a començar que

Els nous suports de la lectura

E. R.
Els «e-reader» o lectors electrònics són aparells semblants a les PDA, amb capacitat per a contenir centenars de llibres.

La diferència és que la seua pantalla no emet llum, que cansa la vista o pot danyar-la, com en els ordinadors. Aquest sistema converteix el text a tinta electrònica i s'hi recrea la sensació de llegir pàgines impreses d'un llibre tradicional, amb un gran estalvi de consum de paper i l'evident treva per al medi ambient que això comporta. També poden transportar-se fàcilment, per les seues dimensions semblants a les d'un llibre.

Gonçal López-Pampló, investigador de publicacions digitals i professor de la Universitat de València, planteja qüestions que afectaran el futur pròxim: «Si els «e-books» tenen èxit en uns pocs anys, canviaran moltes coses de la societat com l'hem coneguda des de la popularització de la impremta: com seran les llibreries

comercials?, com serà una casa d'una família culta, sense llibres a les parets?, quin valor tindrà el llibre imprès?, quin paper tindran les biblioteques?».

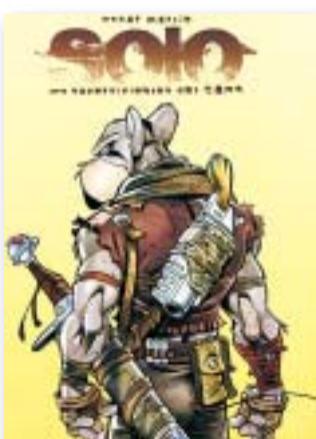
De moment, en guany es preveu que augmenten les facilitats per tal d'adquirir aparells lectors de llibres electrònics. A banda de comprar-los en webs especialitzats, a un preu que oscil·la entre els 200 i els 450 euros, també estan a l'abast als establiments de cadenes de productes electrònics, llibreries i botigues d'informàtica. Ignacio Latasa, soci fundador de leer-e.es, assegura que «l'any passat leer-e.es vengué més de 3.000 lectors electrònics i el 2009 la previsió és vendre'n més de 10.000». Però probablement no seran el producte definitiu. Segons López-Pampló, «la integració dels diferents aparells electrònics és una necessitat. L'exemple reeixit de l'iPhone és una prova indiscutible. Tanmateix, encara caldrà fer un camí molt i molt llarg».

cen prou per a introduir-los a l'escola. Això en provocarà l'ús generalitzat i la introducció massiva en el mercat. Aleshores el paper quedarà per a usos limitats i especialitzats».

D'una manera o d'una altra, el que ningú dubta és que l'hora de què els implicats en l'experiència lectora canvien de pell ja ha arribat. Per a Toni Cantó, «l'aparició dels e-books segur que farà modificar el sector. Actualment hi ha una sobreproducció editorial, i és difícil que algú comenci a reduir. Potser aquests elements externs faran racionalitzar els tiratges i la publicació d'alguns títols». I amb una visió menys tècnica i més global, Manel Romero suggerix que «les noves tecnologies de la comunicació aplicades al món editorial prometen una revolució major que la iniciada per Johannes Gutenberg a Europa cap al 1450. Per això és convenient afrontar els canvis a temps i amb valentia».

III El nou model comporta transformació empresarial i no sols inversió tecnològica

III El gran canvi es produirà quan els dispositius electrònics arriben al llibre escolar

La ciencia ficción en las viñetas de Óscar Martín Un mundo caníbal

Óscar Martín
Solo. Los supervivientes del caos
Edicions de Ponent, Alacant, 2008

Juan Campos

Rata mutante surgida del lápiz del dibujante Óscar Martín (Barcelona, 1962), la aparición de *Solo* fue una de las más agradables sorpresas para los aficionados al cómic de mediados de la década de los noventa. Hasta entonces, la carrera de su creador se había centrado en trabajos para revistas infantiles destacando su recreación de los célebres *Tom y Jerry* (de los que fue responsable durante casi dos decenios) y de personajes

de la factoría Disney tan emblemáticos como Mickey Mouse o Goofy.

Su radical cambio de registro en *Solo* conservaba la estética de sus anteriores trabajos (el dinamismo, la diáfragma composición de sus páginas, su claridad expositiva) pero trasladadas a un ambiente completamente distinto. Así, *Solo* transcurría en un mundo postapocalíptico que el cine de ciencia-ficción, con la serie *Mad Max* como referente más obvio, había instituído desde principios de los ochenta. Es éste un mundo en el que tras una serie de guerras bacteriológicas, químicas y de todo tipo, el planeta se ha convertido en

un desierto inhóspito donde los animales han desarrollado una inteligencia similar a la de los pocos humanos supervivientes y donde habitan multitud de seres extraños guiados todos ellos por el más elemental sentido de la supervivencia en el que comes o eres comido.

III
Destaca el uso de tonos terrosos y grises, acordes con el pétreo paisaje creado

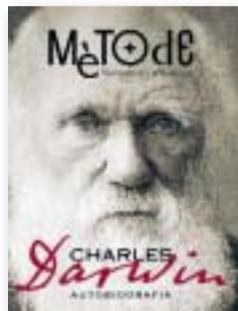
CÓMIC

El pasado año, Ediciones de Ponent recopiló en *Solo. Mundo caníbal* varias historias ya publicadas del personaje en las que buscaba a su familia que había sido secuestrada por un grupo de humanos. *Los supervivientes del caos*, que se anuncia como el primero de una serie de cuatro episodios, narra los orígenes de esta rata hipermusculada y letal con la espada. Álbum visualmente muy atractivo, destaca por su eficaz uso del color (dominado por unos tonos terrosos y grises muy acordes con el pétreo paisaje donde transcurre) y por una cuidadosa planificación siempre subordinada a que la narración sea lo más clara y dinámica posible. Respecto a su argumento, que recuerda al de la película *Gladiator* de Ridley Scott, deja al personaje en una encrucijada que se resuelve en episodios posteriores.

PERSONATGES

Es publica l'«Autobiografia» sense censures del gran naturalista britànic per a commemorar el bicentenari del seu naixement

Darwin, al descobert

Charles R. Darwin

Autobiografia

Traducció de Jaume Terradas
Mètode / PUV, València, 2008

Maria Josep Picó
Setanta-un anys van haver de transcorrer des que es va publicar l'*Autobiografia* de Charles R. Darwin (1809-1882) pòstuma, a cura del seu tercer fill i col·laborador més pròxim, Francis, fins que la neta del naturalista britànic Nora Barlow fera pública la versió íntegra del manuscrit. Com apuntava en la introducció del 1958: «*Ha arribat el moment de restaurar allò que s'havia suprimit el 1887. El caràcter aspre que poden tenir certs passatges s'hagué de censurar per deferència respecte dels sentiments d'alguns amics i parents; avui aquests comentaris no només semblen inofensius, sinó que ajuden a il·luminar, de manera reveladora, l'època.*». I 122 anys han passat fins que pugam llegir aquest text sense suppressions en català. Ha estat la revista *Mètode*, de la Universitat de València, qui l'ha publicada per primera vegada, traduïda de l'anglès pel catedràtic emèrit d'Ecolologia de la Universitat de Barcelona Jaume Terradas. Aquesta edició, amb motiu del bicentenari del naixement del científic, que se celebrarà arreu del món el pròxim dijous 12 de febrer, compta amb la col·laboració de la Càtedra de Divulgació de la Ciència, el Servei de Política Lingüística i Publicacions de la UV.

El director de *Mètode*, Martí Domínguez, aporta un autèntic quadern de bitàcola per a abordar aquesta autobiografia, la qual inclou una guia detallada dels passatges omesos més importants. «*Resulta un document excel·lent per a coneixer de primera mà la seua biografia, percepció dels seus èxits, les angoixes produïdes pels seus ills, i molts altres detalls cabdals de la seua vida*», apunta el professor, qui ressalta que en el moment d'editar el manuscrit Francis Darwin va decidir realitzar una llarga sèrie de correccions i suppressions, sota la ferma supervisió de sa mare, Emma Wedgwood.

Les suppressions més importants, segons Barlow, es degueren «*als sentiments intensos que es manifestaren arran la publicació de L'origen de les espècies, i que eren ben vius durant els primers vuitanta, quan Francis Darwin treballava en Vida i Cartes*». La família estava, de fet, dividida pel que feia a la publicació de diversos paràgrafs relacionats amb les creences religioses del naturalista. Perquè el

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

TIPUS D'ULLS. Un dels dibuixos de Carles Puche per a l'edició de «L'origen de les espècies» que publica la UV.

Il·lustracions que dibuixen l'evolució

Charles R. Darwin

L'origen de les espècies

Adaptació de Juli Peretó i Andrés Moya
Il·lustracions de Carles Puche

Pub. de la Universitat de València, 2009

M. J. Picó
L'obra mestra de Charles R. Darwin, «*L'origen de les espècies*», en aquest bicentenari del naixement del seu autor, també compleix el seu 150 aniversari. Serà el pròxim mes de novembre, però la Càtedra de Divulgació de la Ciència de la Universitat de València ja ha preparat una edició especial il·lustrada d'aquesta obra, amb dibuixos originals, i amb la col·laboració de l'Institut d'Estudis Catalans. Aquesta versió de «*L'origen*», el manuscrit que va explicar els perquè de la diversitat i la complexitat biològiques, és un text adaptat pels científics Juli Pe-

retó i Andrés Moya, investigadors de l'Institut Cavanilles de Biodiversitat i Ecologia Evolutiva d'aquesta entitat acadèmica. Les dues-centes il·lustracions a càrrec del dibuixant científic i naturalista Carles Puche constitueixen, sense cap dubte, un dels majors atractius d'aquesta acurada edició sobre la teoria de l'evolució de les espècies.

Per la seua banda, Publicacions de la Universitat de València edita la traducció en valencià de la biografia de Charles Darwin escrita per la historiadora de la ciència de la Universitat de Harvard Janet Browne, a cura del professor Jesús Català. Aquest document es considera la biografia del naturalista britànic més completa publicada fins l'actualitat, i acaba d'eixir a la venda el primer dels dos volums.

pare de la teoria de l'evolució, també descrita pel naturalista Alfred Wallace, «*es declarava agnòstic* i «*s'exposava a ser etiquetat d'infidel pels més virulents doctors de l'església*», resalta Dominguez. «*Darwin es trobava amb massa freqüència angoixat per preguntes difícils, que, no obstant això, s'esforçava a contestar. Si es declarava agnòstic és perquè era del tot incapàc de respondre, perquè ras i curt no ho sabia, ni creia que es poguera saber mai. Per tant, calia conrear la ciència i deixar les discussions estèrils, que no condueixen enllloc*», exposa el director de *Mètode*.

Els records foren escrits quan Darwin tenia entre 67 i 73 anys —tot i que, principalment, entre maig i agost de 1876— dedicant-hi una hora la major part dels vespres «*per divertiment propi i en interès dels seus fills i descendents*», com apunta Nora Barlow. Tanmateix, mostren «*com va ser que va arribar a alterar tot el curs del pensament victorià, no pas presumint dels seus descobriments, ni per una sobtada iconocàstia, sinó per la profunditat de la seua recerca i amb judicis ponderats que van obrir camps vastíssims a la investigació*». L'autobiografia evoca reflexions sobre la seua ment i el seu caràcter; l'estada a Cambridge, el viatge a bord del *Beagle* (1831-1836), durant el qual va desenvolupar la teoria de la

III
El pare de la teoria de l'evolució es declarava agnòstic i s'exposava a ser titllat d'infidel

selecció natural de les espècies, el retorn a Anglaterra i, entre altres moltes qüestions, les seues creences religioses.

«*Darwin no va ser un metafísic ni un pensador profund, més enllà del seu tema d'àmbit universal. Però en llegir el seu propis mots ningú no pot deixar de reconèixer-hi una personalitat d'una rara senzillesa i d'una integritat total*», assevera Nora Barlow.

Plantes carnívores

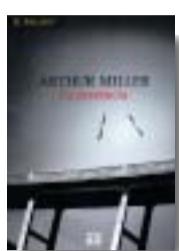
L'autobiografia del naturalista britànic, traduïda al castellà per José Luis Gil, també ha estat editada per la Biblioteca Darwin, una col·lecció de l'Editorial Laetoli i la Universitat Pública de Navarra, dirigida per Martí Domínguez, qui introduceix aquest volum. El seu primer títol va ser *La fecundación de las orquídeas* (adaptada per Carme Pastor), i, ara arriba a les llibreries *Plantas carnívoras*, introdúida i traduïda pel catedràtic d'Ecolologia de la Universitat de Barcelona Joandomènec Ros. Aquesta obra, publicada en 1875, setze anys després que el científic començara els experiments i les primeres anotacions de resultats, té un caràcter més tècnic que altres de les seues obres i, entre els seus mèrits, destaca, en opinió de Ros, «*el de deduir que la captura activa o passiva d'insectes per part del vegetal d'un nutrient fonamental, el nitrogen i, en menor mesura, el fòsfor, abundants en el cos dels animals*». Així, més que una planta curiosa, la *Drosera* era considerada per Darwin com «*un animal sagassícm*».

ANAQUEL

Arthur Miller**La presència**

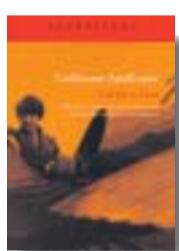
Edicions 62, Barcelona, 2009

El gran dramaturg Arthur Miller va escriure al llarg de tota la seua vida diverses sèries de relatius; aquest llibre aplega les seues últimes peces de ficció que, protagonitzades per un grup divers de personatges inoblidables, representen la celebració de la redempció davant de l'amor. L'edició en castellà és de Tusquets.

Guillaume Apollinaire**Cartas a Lou**

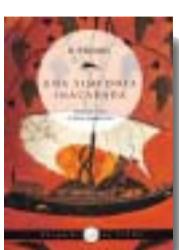
Acantilado, Barcelona, 2008

Apollinaire conoció a Lou (Geneviève Marguerite Marie-Louise de Pillot de Coligny) en setembre de 1914 y de ese encuentro nació una apasionada relación amorosa. Los poemas y cartas que le escribió aparecen reunidos en este volumen: uno de los libros con mayor carga erótica de la poesía europea.

K. P. Kavafis**Una simfonia inacabada**

Viena, Barcelona, 2008

Les 34 poesies que Kavafis va deixar esbossades i sense acabar es publiquen traduïdes i comentades pel professor Alexis Eudald Solà. Els poemes, que traspren un erotisme càlid i un pessimisme aclaparador, apaqueren després d'un estudi filològic exhaustiu de Renata Lavagnini, autora del pròleg.

Ermanno Olmi**Chico de barrio**

Libros del Asteroide, Barcelona, 2009

En 1986 apareció esta novel·la, primera y única hasta la fecha del cineasta italiano E. Olmi. El narrador rememora su infancia durante la Segunda Guerra Mundial, primero en Milán y después en el campo, donde es evacuado junto a otros niños: un cuadro lírico e irónico del Milán de la guerra.

La poesia de Teresa Pascual ha derivat cap a la metafísica en el seu últim llibre

El brandar de les palmeres

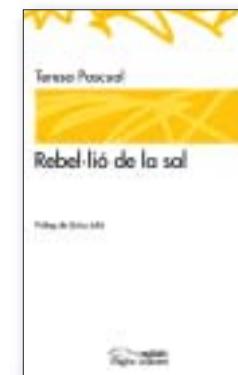
Antoni Gómez

Ausades, *Rebel-lió de la sal* de Teresa Pascual (Grau de Gandia, 1952) és un poemari difícil, escrit sense concessions de cap mena. És indubtable que en una primera ullada els seus versos semblen allunyats dels plantejaments estètics inicials de l'autora, que per al crític Francesc Calafat eren més sensitis que reflexius. Allunyats per un procés evolutiu, sens dubte, perquè l'estil d'aquesta poeta ha sigut sempre ben identifiable en tots els llibres que ha publicat fins ara. Sensibilitat, sinceritat, sensualitat, una poesia de la quotidianitat on predominen els temes de l'amor físic, l'espai i el temps. I la veritat és que en els tres primers poemaris, *Flexo* (València, 1988) *Les hores* (València, 1988) i *Arena* (València, 1992) aquesta premisa es compleix a bastament si sintetitzen els seus eixos temàtics. Si bé és cert que en *Arena*, com ha escrit Enric Sòria, ja ens introduceix en un univers desolat, claustrofòbic, que ens parla del dolor, de la soledat i d'una saviesa amarga.

Evidentment, no és que hi haja perdut en essència cap dels tres valors espirituals anteriors, la qüestió és que *Rebel-lió de la sal*, el sisé llibre que publica, és un poemari d'una gran intensitat conceptual on predomina una astringent voluntat simbòlica que obliga el lector a cercar per sota de les superfícies verbals, a esbrinar el sentit del vent, a captar el sentit dels moviments del paisatge, de vegades subtilment dinàmics i premonitoris, d'altres d'una lentitud quasi èstàtica. La mateixa autora ha reconegut en una entrevista publicada en aquestes pàgines que *Rebel-lió de la sal* és un llibre més conceptual que els anteriors, on el repte és «que el pensament continga i expresse les emocions».

La poesia de Teresa Pascual ha derivat cap a la reflexió metafísica dins d'un procés en el qual la sensualitat, la celebració dels sentits, s'ha convertit en un element sotmés a una exigent contenció espiritual, segurament amb voluntat de catarsi poètica. Una intraversió amerada d'imatges on el fred és un element constitutiu de la contemplació: «Com si vinguera el fred / de la sang amb la sal / que cap de les marines / recordava haver vist / retallar-se amb el vent». El lector ha de fer un esforç intel·lectual, si més no com a pas previ, per copsar la peculiar atmosfera d'un espai interior on predomina una poètica del silenci, com escriu la prologuista, Lluïsa Julià, i no hi trobem lloc per a l'emoció fácil.

Són reflexions que es debaten entre el dolor i la desolació, ubicades en espais d'inquietant introspecció demiúrgica, paisatges simbòlics de la vida íntima de la

Teresa Pascual**Rebel-lió de la sal**

Pagès Editors, Lleida, 2008

poeta, de la seua infantesa, sobre els quals només podem intuir preguntes, imatges dominades per silencis associats al vent, al fred, a l'oblit: «He mirat les palmeres / i la seua figura / sobre l'arena blanca / sembla immaterial. / Qui sap l'itinerari / que seguirà aquest fred?». Si de cas, l'única solidesa moral és la que atorga la materialitat dels paisatges; indicis, gestos, moviments al voltant dels quals s'articula la possibilitat d'una emoció: «Què guarda l'interior dels silencis / que fins i tot arribem a sentir?». Aquest sentiment d'enderrocament, de desolació, es fa ben palés en el poema de la pàgina 29: «Tenir els peus just al perill del límit / i al seu voltant les runes d'una casa / que pedra a pedra començava a caure. / Dreta sobre un balcó sense baranes».

III
La poeta ha trobat el camp d'experimentació adequat per a expressar-nos la seua tragèdia íntima

Josep Lluís Roig**Càries**Premi Ibn Jafadja Ciutat d'Alzira
Bromera, Alzira, 2008

Després de set poemaris ens sorprén Josep Lluís Roig (Oliva, 1967) amb aquest títol que treu una mica la línia de reculls anteriors com *Sal lenta*, *Oasi breu* o *La pressó de l'aigua*. Dit i fet, pareix que aquest insignificant detall puga suggerir un important canvi en la seua trajectòria. Més enllà de la introspecció lírica, en aquest conjunt es pot apreciar un desig de constatar el dolor existencial «com una càries secreta sota l'esmalte perfecte». És a dir, per sobre el gran decorat d'aquesta societat post-capitalista de la sobreabundància s'amaga el desassossec de l'individu, el sofriment interior, la sensació de cansament i la pèrdua de seny. Un argument que ho corrobora una simple anàlisi dels camps conceptuals, marcada per una recurrent adjetivació com sol, cansat, vençut, adormit, perdut, i lús de noms com fèrida i dolor.

Com diu el refrany no tot el camp són violes; i per això el poeta s'encarrega d'assenyalar amb la seua lúcida paraula alguns «càn-

cers» amagats de la nostra època com la vulgaritat: «escriu disfressat de venedor en un Burguer King»; la banalització —«alfons d'una tenda fosca i diminuta, / Tesseu ven records del Minotaure per a turistes»— i sobretot les falses aparençes, tant típicament barroques: «vivim ben lluny del cel / i allò que creíem un oasi / és només una trinxera».

A despit de la seua fragmentació en més de sis subapartats, aquest lliurament es caracteritza per la seua coherència tonal, i en especial, intencional. Tot i així, en podem diferenciar dues parts. Les primeres composicions, molt més extenses i de caràcter narratiu, prenen una anècdota o un pretext concret per construir el tema i enriquir-lo amb nous significats, tal com el propi autor ho confessa. Com a exemple podem posar el dedicat a la filla dormida, que és transcendit a categoria universal quan escriu: «elscolte / dormir / i sóc felic: / lluitem per / la glòria diminuta de sobreviure als danys». Com a contrapunt, les peces de la

segona meitat són d'una major concisió i brevetat lírica —i en la nostra opinió molt més treballades i aconseguides—, quasi totes presenten com a esquelet una imatge senzilla però nítida, que vertebrà la resta del text, com de l'aigua o la casa.

Per agafar forces i continuar endavant en quasi aquesta lluita diària, el poeta es replega en la seua intimitat més immediata. Dintre d'aquesta se centrarà en els seus éssers estimats, com els amics de la professió, retractats obliquament en alguna peça, o altres en *Àlbum de família*. També hi haurà un espai dedicat a l'amor, però aquesta vegada asseritat pels anys i molt més afermat, fins al punt de concloure un dels seus poemes amb «són les teues arrels, les que m'impedeixen / que m'esborre».

Seguint aquesta mateixa línia en moltes ocasions tornarà la visita enrere per (re)trobar consol en el record i el temps passat, però amb una particularitat. Si per a Es-tellés, l'home era un trist animal

Sabem pel próleg de Lluïsa Julià que una circumstància dolorosa vertebrà tot el contingut del poemari. La mort de la mare de la poeta, a qui dedica el llibre, és el leitmotiv poètic que va forjant el procés de transsubstanciació estètica. Tanmateix, es tracta d'una catarsi dinàmica on la poeta després d'escriure versos que expressen el dolor de l'absència —«Vindré, mare, demà / la nit haurà passat / de llarg aquest silenci / de colp definitiu»— ens mostra en el poema de la pàgina 61 una mena de reinici del seu «camí» emocional. La possibilitat d'una nova recerca identitària està fortament lligada al símbol que vertebrà el poemari de manera contundent: la terra de la sal, el silenci de sal, el vent de sal, la sal de la pell de les paraules; és a dir, la rebel-lió de la sal és l'empelt metafísic des d'on s'ubica l'autora per a iniciar de bell nou el camí: «Margarides tan blanques / com el blanc de la sal. / ¡Que estrany el camí / que des d'ara comença! / Rebel-lió de sal / en les mans que preparen / una a una les flors / que ara també tremolen».

Aquest poemari de Teresa Pascual és, no cal dir-ho, un llibre dens, exigent amb el lector de poesia. Però una vegada ens hem endinsat hi trobarem una tenaç voluntat de recerca en el llenguatge que no deixa de colpir-nos els sentits i l'intel·lecte. La poeta ha trobat en el llenguatge poètic el camp d'experimentació adequat per a expressar-nos la seua tragèdia íntima. Definitivament, Teresa Pascual ha escrit amb *Rebel-lió de la sal* un dels llibres més ambiciosos de la seua trajectòria literària.

de records, aquesta imatge s'inverteix paradògicament i aquesta memòria esdevé en Roig «un animal perillós que ens aguaita prest / a la trampa». Així mateix recorrerà en nombroses ocasions —i a diferència de llibres anteriors—a parlar de tu a tu sobre l'escriptura com a eina de treball i refugi en aquesta «ciutat d'enderrocs». El poeta intenta enlairar la seua veu «entre el buit i el no res, edifique / aquest poema fet de sons / i d'exorcismes». Trasllada d'aquesta manera les seues ferides al paper per conjurar millor el dolor que adintre el neguiteja.

En poques paraules, *Càries* és un avís i alhora una advertència contra les falses aparençes d'aquest «suposat» benestar que amaga un terrible buit en la vida de cadascú. Per això, ens invita a investigar més enllà; i a buscar en l'amistat, l'amor, la realització personal, menudes pinzellades d'allò que potser siga la «felicitat». I és que per damunt d'aquestes ferides callades i sordes; per damunt d'aquest cansament que ens esgota dia a dia; per damunt d'aquest «dolor de pell inquebrantable» Josep Lluís Roig no es rendeix, sinó que com ell mateix (re)afirma «si ix sang, encara hi ha esperança».

Claudio Magris
La historia no ha terminado
Ética, política, laicidad
Traducción de J. A. González Sainz
Anagrama, Barcelona, 2008

Manuel Arranz
Una de las lecciones de este último libro de Claudio Magris, que contiene tantas y tan claras, y que por eso mismo presumo va a gustar muy poco a algunos, en el hipotético y siempre remoto caso de que se animaran a leerlo, es que el peor enemigo es el que está infiltrado en nuestras filas. Dicho de otro modo, el peor enemigo de la democracia es el demócrata a ultranza, o *avant la lettre* como dirían los franceses, siempre tan precisos en sus definiciones. *La historia no ha terminado*, sugestivo título que a mí me recuerda la célebre frase de Faulkner, «el pasado no está muerto, ni siquiera está pasado», no es otra cosa que una serie de artículos de opinión aparecidos en el *Corriere della Sera*, salvo dos excepciones, durante estos últimos años (hay algunos de 1999, los más antiguos, y algunos de 2006, los más recientes). Todos ellos con distintos motivos y ocasiones, como es fácil comprender, tienen no obstante un denominador común, o un sustrato quizás fuera más exacto decir, ético-político que es precisamente lo que los va a hacer difícilmente digeribles por estómagos acostumbrados a una estricta dieta ideológica. La laicidad, tercera palabra junto con la ética y la política que aparece en el subtítulo del libro y que he tomado

La democracia, la educación, la guerra, la violencia y el antisemitismo son algunos de los temas sobre los que reflexiona Claudio Magris en «La historia no ha terminado», una recopilación de artículos escritos entre los años 1999 y 2006.

Ética, política, laicidad

do prestado para titular esta reseña, no consiste, como piensa la mayoría, en retirar los crucifijos de las escuelas, algo que, escribe Magris, «no le hace daño a nadie, de la misma forma que tampoco se lo haría, en la escuela de un país islámico o budista, un signo o una imagen que recordaran el papel desempeñado por esas religiones en sus respectivos países». La laicidad es, afortunadamente, algo más serio y profundo que tiene que ver con el uso de la razón. Porque laico no es lo contrario de católico, insiste Magris, como generalmente se piensa, y la razón, el pensamiento, o la inteligencia, no son privativas de una ideología en detrimento de otras. De todas estas cosas tan elementales y obvias como olvidadas y tergiversadas nos habla Magris en este recomendable libro.

El orden de los artículos no es el cronológico, como quizás cabría esperar, sino un orden más o menos temático, o circunstancial si lo prefieren. Magris vuelve sobre los mismos temas a tenor de una noticia, una efemérides, o simplemente un capricho, y no le importa —a nosotros tampoco, todo lo contrario— repetir algo de lo ya dicho con anterioridad, por él mismo o por algún otro (Chesterton por cierto, y no por azar sin duda, es citado con frecuencia). Los primeros artículos están dedicados a la democracia, a la educación, y a la errónea y simplista idea de laicidad que circula hoy en día; y los últimos a la guerra, o a un concepto justo y no caricaturesco del militarismo (muy recomendable por su actualidad el titulado *Non, je ne regrette rien*, o incluso *Guerra e hipocresía*), donde leemos por ejemplo que las «misiones de paz» hay que encorndárselas a las ursulinas y no a los carabineros, y no escandalizarse porque los soldados mueran y maten en

las guerras). Desmontar la superchería, las contradicciones o la mala fe, muchas veces es sólo una cuestión de lógica, de sentido común, de honestidad. Otros están dedicados a la especulación, a los

III
Los textos están tratados con un sentido de la responsabilidad cívica no exento de humor

delitos informáticos y no informáticos, a la violencia en el deporte, al chantaje político, a la manipulación de la verdad, a la responsabilidad civil y personal, o a la emergencia de los nacionalismos y de algunas variedades de antisemitismo, temas, todos ellos, como se ve, directamente relacionados con las distintas ideas de tolerancia, convivencia y libertad que los sustentan y animan, y todos ellos también tratados con un sentido de la responsabilidad cívica, no exento de humor, ejemplar. En definitiva, este libro nos brinda un lúcido y sensato repaso a mucho de lo que ha venido ocurriendo en el mundo en estos últimos diez años,

unos años en los que no sólo hemos asistido impertérritos a la banalización de casi todo, sino que incluso la hemos considerado un fenómeno positivo. Y un libro por eso mismo, y en esto coincido con su traductor, J. A. González Sainz, tan certero como preciso, que representa un sano ejercicio de democracia, y que debería ser hoy en día, en que como dice el autor «estamos asistiendo a un eclipse de la ética de la responsabilidad», y yo añadiría incluso a un eclipse de la inteligencia, de lectura obligatoria. Aunque ya comprendo que la palabra *obligatoria* más de uno la considerará inadmisible. *That is the question*.

AUTOR ITALIANO. Claudio Magris (Trieste, 1939), en la Biblioteca Pública de Nueva York.

EFE/PETER FOLEY

Una historia inmortal

Joseph Roth
Jefe de estación Fallmerayer
Traducción de Berta Vías Mahou
Acantilado, Barcelona, 2008

M. A.

Magistral relato, o cuento, como la mayoría, si no todos, los de Joseph Roth. Cualquiera que haya intentado escribir alguna vez, casi con seguridad es así como le habría gustado hacerlo. *Jefe de estación Fallmerayer* tiene todos los ingredientes que debe tener un buen relato. Hasta la extensión es la justa. Dura lo que una copa de buen brandy. Y en cuanto al argumento, tampoco podría ser más clásico. La vida anodina y rutinaria de un jefe de estación de los ferrocarriles del sur, y quien dice jefe de estación dice casi

cualquier otro oficio o profesión en cualquiera de los puntos cardinales de la tierra, que un día se ve trastocada por un suceso fortuito e imprevisible, un accidente, banal en sí mismo, como tantos que suceden a diario. A partir de entonces, Fallmerayer se da cuenta de que sólo piensa ya en una cosa, de que sólo le importa y le obsesiona una cosa, una mujer quiero decir naturalmente, y a partir de ese momento su vida, sin que él pueda ni quiera evitarlo, empieza a tomar otro rumbo. Pero, ¿dónde está el truco? Porque sí, efectivamente, se trata de la historia inmortal por Antonomásia que ha sido contada tantas veces y en todas las épocas. ¿Qué la hace esta vez diferente? Porque hay algo que la hace diferente sin

duda, ese algo que hace que una misma historia pueda ser contada infinitud de veces, y que cada vez sea como la primera. Ese algo, en este caso, se llama Joseph Roth, como en otros se llama Kafka, Chéjov, o Maupassant. O también, si prescindimos de nombres propios, ese algo responde al nombre de literatura.

En esta historia, que tantos hombres y mujeres habrán vivido, y seguirán viviendo mientras el mundo sea mundo, con sus matices y sus exotismos particulares y privados, pues no hay dos personas iguales, el desencadenante es fortuito, y la conclusión necesaria. Dicho en otros términos: el azar se mueve en el reino de la necesidad como ha sucedido siempre. Magistral el final, no por in-

esperado sino por todo lo contrario, pero también magistral el principio, la puesta en escena de los personajes: el jefe de estación Adam Fallmerayer, su mujer, sus hijas, la rutina de unas vidas en las que lo único que parece ser digno de mención es el cambio de las estaciones (no me refiero ahora a las ferroviarias), en las que todo transcurre con normalidad, sin sobresaltos, sin sorpresas, y a su debido tiempo, es decir con ese retraso de rigor que todos asumimos como el inevitable precio de la maduración, hasta que un día sucede algo en una estación, y esta vez sí me refiero a las ferroviarias, y la vida repentinamente, inopinadamente, inesperadamente, se vuelve del revés. Todo lo que hasta entonces la había guiado, contenido, satisfecho, deja de tener sentido. El sentido, como la vida, está en otra parte. Pura literatura. Y pura vida.

Tanja Smit
Galería Tomás March
Fantasmagorías

Isabel Pérez

Desnudas, tal como salen del estudio de la artista, sin un marco que las rodee, sin un cristal que las proteja. Así ha querido presentar sus últimas piezas Tanja Smit (Holanda, 1961) en la que ya es su tercera muestra en la galería Tomás March. A partir de un papel corriente, tamaño folio, sin más auxilio que un pincel unas veces, un lápiz otras, T. Smit elabora un dibujo aparentemente simple en el que va plasmando toda una serie de seres fantásticos o *strangers*, tal como la artista intitula.

Inquietantes, por su gran formato y los fuertes trazos negros sobre la superficie blanca, son las obras del fondo de la sala. Se ha renunciado al color y sólamente destacan esos seres irreales, fruto de una labor altamente imaginativa, sacados de angustiosas pesadillas, sin elementos decorativos que puedan distraer la atención del espectador. Inquietantes son los rostros realizados al óleo, imágenes fantasmagóricas que aparentan surgir de los muros de la galería gracias a la textura y a su dominio de la pincelada, caras perfectamente individualizadas y, sin embargo, desdibujadas. Fantásticas.

En este mundo onírico e irreal no hay mucho espacio para lo bello. Estos seres extraños, venidos de otras dimensiones —las de la artista—, como todo lo que nos es extraño, diferente o nuevo, no resultan atractivos, sino muy al contrario, feos. Seguramente ésta sea la primera impresión que pueda llevarse el espectador y, muy probablemente, esto le lleve a no ir más allá. Se equivocaría. Son seres feos, sí, pero no los percibimos peligrosos ni aterradores. Los cálidos rojos combinados con las pinceladas más frías junto con la sinuosidad de las curvas crean todo un universo interior donde lo mitológico y lo simbólico se funden.

Una vez escribió alguien que el verdadero realismo consiste en sacar fuera todo lo que se tiene dentro, no esconder nada. Y eso incluye nuestros propios fantasmas.

TANJA SMIT.

CAROLINA MAESTRO.

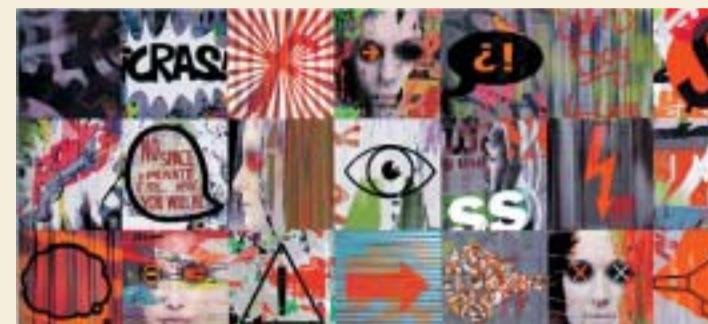
Carolina Maestro

Lametro

«E pur si muove»

I. P.
Sean Scully, de quien el IVAM realizó en 2002 una estupenda retrospectiva, marchó a Nueva York desde su Irlanda natal y allí se imbuyó de mondrians, klees, rothkos y el rithm & blues, del que ya era un entusiasta. Esta mezcla de expresionismo abstracto y música negra le llevó a realizar sus famosos dameros en los que, imitando a sus maestros, escondía todo un mundo de posibles interpretaciones tras esas franjas horizontales y verticales de color.

Carolina Maestro (Valencia, 1976) sabe bien todo esto ya que le dedicó su tesis doctoral y, al igual que hace Scully, ha intentado seguir los pasos de un artista al que, damos por hecho, admira. Y mucho de eso se refleja en un tríptico realizado en 2003 que, desdichadamente, queda situado muy al final de la sala de exposiciones. Son tres piezas pequeñas, tres acrílicos sobre aglomerado que, inesperadamente para el espectador, contienen mucha fuerza. Las ca-

IMA PICÓ.

Carolina Maestro

Lametro

«E pur si muove»

pas de color han sido cuidadosamente trabajadas, con delicadeza incluso. Las tonalidades han partido de un proceso mental muy elaborado, muy pensado. Importa la materia pero también importa el dibujo. Importa el trabajo realizado y el tiempo dedicado. Importa lo que se quiere transmitir. Y esas tres aparentemente simples piezas dialogan con el espectador, le sugieren que detrás hay alguien que tiene mucho que decir, incitan a «mirar dentro» como alguna vez ha expresado Scully en alguna de las entrevistas concedidas.

Lamentamos tener que decir que no sentimos lo mismo con el resto de las obras. La mayor parte de los acrílicos, todos realizados durante el pasado año, han quedado mudos. No comunican con el espectador. Parecen haber sido realizados con tanta improvisación y, quizás prevera, que no hay lugar para el diálogo. Allí donde veíamos trabajo, aparece ahora la rutina, allí donde el color les infundía vida, ahora vemos capas de pigmentos acumulados sin ulterior propósito. Están los cinematográficos títulos, pero efectivamente,

una realidad brutalmente cotidiana, su producción da cuenta del sentido de una industria que en el exceso iconográfico encuentra su seña de identidad, la vocación del sometimiento colectivo merced a la fe materialista. Ella lo hace así entre el descubrimiento sorpresivo y la reflexión consecuente.

Obra digital que acentúa en el género informático un carácter ficticio terminal, su trabajo se nutre de la tipografía, el dibujo esquemático, la señalética urbana y la caracterología de cánones modales. Como el título de su exposición indica (*Saturation*), Picó llena el espacio con mil imágenes que son más de lo que enseñan con engañoso simplicidad, aún más y más; globos de texto, fragmentaciones de rostros y cuerpos, caligrafía onomatopéica, señales que amenazan sendas sin retorno, numerología dinaria, cromatismo altisonante, articulación políptica, un súmmum de imágenes que en su descontextualización refieren al caos informativo y la promesa consumista del neoparaíso que ansiamos ingenuos e indolentes.

Tal profusión temática podría ser organizada de acuerdo al fragor del puro registro y cumpliría sus fines, pero la autora compone: así, el orden políptico se ocupa de factores formales como los contrapuntos texturales para conferir identidad al fragmento frente al conjunto, en una suerte de metaforización de una mirada imposibilitada de justo discernimiento. Sus imágenes se sirven del proceso digital para amalgamar geometrismo, gestualidad y esquematismo, como un ejercicio onirista sobre lo inmediatamente próximo.

Se trata, en definitiva, de una obra que al aplicado ejercicio plástico (el oficio es destacable) suma la veracidad de un compromiso humanista, la voluntad del que viaja —con ojos alertas— sin guías de turismo. Veracidad de ello, Ima Picó incluye en su serie *Sticker* bocadillos que eximiéndose de figuras parlantes se superponen como las pegatinas una y otra vez desfiladas sobre la nevera o la agenda. Para ver una y otra vez, e, incluso, para repetir otra vez, otra vez....

VERSUS OMNIA

Objetos perdidos

Joan Verdú

SIEMPRE recordaré una cosa que me decía mi abuelita María y que era cojonuda: «*Eres un perdurable*». Con esa expresión lo que quería decir es que yo lo perdía todo (qué más quisiera yo que perdurar). La he oído en boca de otras abuelas valencianas y siempre me ha parecido un uso inadecuado y estupendo de un adjetivo.

Pues sí. Soy un perdurable. Ahora menos que antes. La de cosas que he perdido en esta vida (hasta amores) y sobre todo la de cuadros que me he dejado colgados por ahí.

Siempre pensaba: «*bueno, va, ya iré. Tampoco van a tomarse en serio esa norma del concurso de que si pasa un mes sin recoger etc., etc. Y si me ponen problemas se van a enterar*».

El caso es que si no iba en el momento a recogerlo se quedaba ahí para los restos. Y aquí les voy a contar algún caso de los que me pasaron.

El cuadro que más echo de menos es uno que está en el Ateneo Mercantil. Lo llevaría a un Salón de Otoño y allí se quedó. Luego el Ateneo pasó a manos de la Conselleria de Cultura (creo), porque estaba trasteando por allí el Chimo Lara. Él mismo me dijo que había visto allí un cuadro mío muy chulo y que lo habían colgado no sé dónde.

Yo vería ese cuadro acabado no más de quince minutos pero por lo que recuerdo me gustaba. Era el paquete de los cigarrillos Camel, tal cual (o sea realista) y encima un bacalao de esos secos. Eran las cosas que yo hacía entonces, gamberradas, ingenuas y malasombra, porque cogía imágenes que tuvieran pirámides y les ponía encima un bacalao, un *capellá* (en castellano llamado lirio) y cosas así, o sea sazonadas, que se suponía que representaban las momias de las pirámides.

En Pego, donde había un concurso muy importante batí el record: tres cuadros, tres, se quedaron allí para las futuras generaciones pegolineras. Años después

se me ocurrió llevar otro cuadro (recuerdo por cierto que nos acompañaba *Alaska*), y le comenté al encargado lo de mis tres cuadros. Me dijo que para esto tenía que pedir hablar con el alcalde. Yo, ante la posibilidad de tener que vérmelas con aquel energúmeno que había entonces de edil, pues mira, pasé de todo. Fui, y no hubo nada.

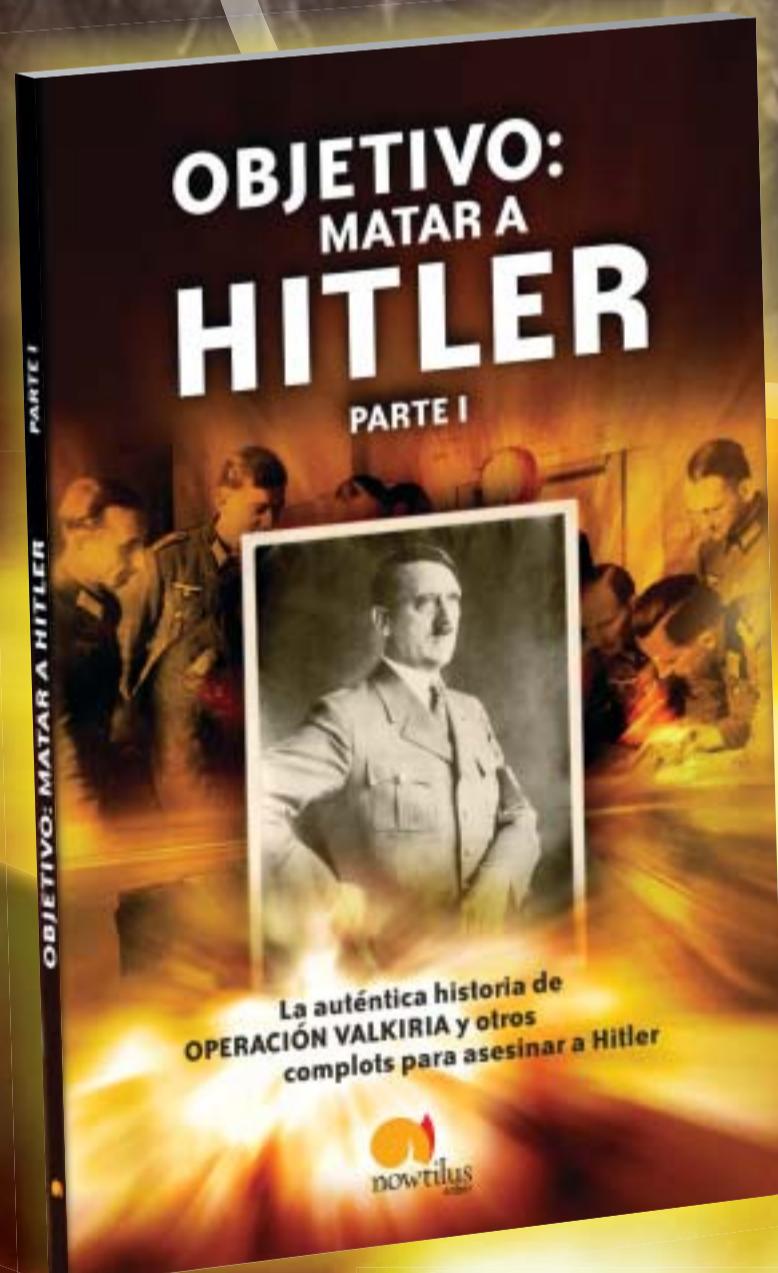
También tengo en la Caja de Ahorros de Ontinyent otro colgado. En el Ministerio de cultura etc., etc.

Mira, si un día tengo pasta, voy a comenzar a poner pleitos para recuperar mis cuadros y ya van a ver.

Porque, oye, yo creo que Dalí llevaba razón.

Conozca la auténtica historia de la Operación Valkiria y otras conspiraciones para asesinar a Hitler, con el diario **Levante**
EL MERCANTIL VALENCIANO

Objetivo: Matar a Hitler

4 libros que le revelarán
todas las claves de uno de los
períodos más interesantes
de la historia universal

TELÉFONO DE ATENCIÓN AL CLIENTE:
902 371 025
DE LUNES A VIERNES DE 9 A 14 HORAS
www.levante-emv.com

1ª entrega
LUNES
9 de febrero

Cada
LUNES por sólo **1€**

LA CALLE DE LAS COMEDIAS

El caso de los hombres decapitados

Un nueva aventura de Sherlock Holmes

Vicente Muñoz Puelles

ERA el 20 de abril de 1882, jueves, como indicaba el calendario de mesa que, entre el abrecartas de marfil y el tintero de plata, presidía mi escritorio, en un rincón de nuestro salón. Había transcurrido más de un año desde que **Sherlock Holmes** y yo nos conocimos y empezamos a compartir las habitaciones del número 221B de Baker Street, y aún me felicitaba a mí mismo por aquella decisión.

Holmes podía ser el menos cordial de los compañeros, y seguía habiendo días en los que no me dirigía la palabra. Es más, sus devaneos con la morfina y con la cocaína, que justificaba por la necesidad de estimular su cerebro, no habían dejado de inquietarme desde la primera vez en que le vi hacer uso de la jeringuilla hipodérmica. Otro tanto cabe decir de su relación con el violín. Sabía tocarlo de forma excelsa, pero casi siempre lo empleaba a modo de coda o comentario, para subrayar un razonamiento o expresar un estado de ánimo más bien lastimero. Tampoco me divertía que usara el salón como galería de tiro, aunque fuese para adornar la pared opuesta con las patrióticas iniciales de V. R., esto es, Victoria Regina, dibujadas con orificios de bala.

Pero también yo era un tipo peculiar. Me levantaba a las horas más absurdas e impropias de un adulto respetable, tenía pesadillas relacionadas con mis experiencias en la segunda guerra anglo-afgana, de las que me despertaba sudoroso y gritando, y me sobresaltaba siempre que oía un ruido penetrante, porque mis nervios estaban destrozados, y quizás ya nunca se repondrían.

Aquella mañana me había levantado tarde, después de una noche de insomnio. Había tomado el desayuno preparado por la siempre solícita señora **Hudson**, y me encontraba aún en batín, leyendo la prensa en nuestro mirador, de cara al ventanal que daba a la calle, cuando oí una risita jactanciosa. Miré hacia atrás. Sólo podía ser Sherlock Holmes. Pero mi compañero, sentado a su vez en su sillón, tenía el rostro oculto por las amplias páginas del *The Times*, que no delataban ningún temblor. Pensé que me había equivocado y de nuevo me concentré en las noticias.

Poco después se repitió la risita, aún más enojosa, y al volverme descubrí a Holmes, que asomaba tras el periódico, ahora sí tambaleante, y se esforzaba por contener nuevas carcajadas.

—¡Holmes, no esperaba esto de usted! —dije, y me levanté, enfurruñado.

—No, eso no —se lamentó mi compañero—. No se ofenda. Sigue que, esta vez, no sólo he deducido sus pensamientos, sino que me he anticipado a ellos. ¡Durante una milésima de segundo, he sabido lo que iba a pensar! Ha sido la idea de que todos, y no sólo usted, somos tan predecibles, la que me ha provocado la risa.

Desde el principio de nuestra relación, Holmes tenía el fatigoso hábito de deducir el curso de mis pensamientos, a partir de los cambios de expresión de mi rostro. Era el mismo truco, más bien efectista, del que alardeaba **Auguste Dupin**, el detective de ficción creado por **Edgar Allan Poe**. Sólo que esta vez yo le había dado la espalda, y no podía entender cómo había adivinado algo, si realmente lo había hecho.

—Ya sabe, Holmes —dijo—, que no me gusta sentirme observado, como si fuera un animal de laboratorio. Entiendo que aplique sus extraordinarias dotes de deducción a otras personas, pero debería comprender que hacerlo con un compañero de piso, que está siempre a su merced, ronda el abuso. Además, no entiendo cómo usted, que valora sobre todo la razón y la lógica, presume ahora de tener poderes extrasensoriales, como un médium cualquiera.

—Watson, Watson, no se enfade. No voy por ahí.

—¿Acaso no acaba de decirme que ha leído mi mente? —pregunté, decidido a curarle de su engreimiento.

—De ningún modo. Lo único que sostengo es que, pese a nuestras diferencias individuales, que son ante todo físicas pero también vitales, todas las personas tenemos la reacción del mismo modo en situaciones semejantes. Hace un momento, usted estaba leyendo, como yo, la noticia relativa a la muerte de **Charles Darwin**, que falleció ayer, en su residencia de Down. ¿Qué es lo que sentimos siempre ante la muerte de un gran hombre? Primero, admiración y agradecimiento, porque ha vivido

en nuestra época y ha compartido su trabajo con nosotros.

—Hasta ahí, de acuerdo.

—Usted me daba la espalda, pero yo sabía que iba a levantar la cabeza, como muestra de esa admiración, y que posiblemente iba a bajarla después, en señal de respeto. Y así ha sido: usted ha subido la cabeza, como si tomara alieno, y luego la ha bajado, como habría hecho yo, probablemente, si no hubiera estado observándole. Despues, en relación con el gran

bien, usted compró la talla en un bazar de Kabul.

—Así fue.

—Usted podía haber vuelto la mirada hacia ella o no, pero yo supuse que lo haría, dado que la llevaba consigo cuando le hirieron en la batalla de Maiwand, y en cierto modo puede considerarla como un amuleto, porque salió herido pero con vida. Y usted, efectivamente, la ha mirado, momento en el que ha escuchado por primera vez mi risita de triunfo.

ICONO. Moneda de plata de dos dólares dedicada a Sherlock Holmes.

hombre que ha muerto, uno valora siempre lo que queda de él, es decir sus logros. Darwin es, con **Wallace**, pero de una manera mucho más notoria, el descubridor de la teoría de la evolución de las especies según la selección natural. Una teoría que ha cambiado nuestra concepción del mundo, que nos ha colocado definitivamente en el reino animal, donde nos tocaba estar, y que ha dejado a Dios en entredicho o, por así decirlo, fuera del mapa. ¿Me sigue?

—Por supuesto.

—Pero, tal como la entendemos normalmente —continuó Holmes—, la teoría de la evolución implica que el hombre desciende del mono, o al menos tiene un origen común con él. Es imposible pensar en Darwin y no relacionarlo con esos conceptos, la evolución y la posición del mono en nuestro árbol genealógico. En esta habitación sólo hay un objeto que puede hacernos evocar a nuestros parientes más cercanos, y es esa talla en madera rojiza que muestra a tres macacos juntos, uno de los cuales se cubre los oídos con las manos, otro los ojos y el tercero la boca. Si lo recuerdo

También es imposible, creo yo, pensar en los monos sin imaginarlos colgados de los árboles, donde muchos pasan la mayoría del tiempo. Con frecuencia hemos comentado que a esta calle le faltan unos buenos platáneros o unos ciruelos, que pondrían una nota de color y en verano nos ayudarían a aliviar el calor, difícilmente soportable, sobre todo en agosto. La memoria tiende, como los excursionistas, a seguir los senderos ya abiertos. He supuesto que usted levantaría la cabeza para atisbar la calle desnuda de árboles, y usted lo ha hecho, si bien de manera casi imperceptible. Y es difícil vivir en esta parte alta de Baker Street, a un tiro de piedra de Regent's Park, e imaginar los monos subidos en sus árboles y alborotando, sin que a su mente acuda el jardín zoológico, el único lugar de Londres donde hay una nutrida representación de nuestros parientes, y donde usted y yo los hemos visitado a menudo. He adivinado que usted miraría en dirección al parque, que se ve desde aquí, y al zoo, que se encuentra hacia el norte, y así ha sido, aunque sólo he podido apre-

ciar otro leve movimiento de cabeza. Entonces he soltado mi risita de triunfo, que tanto le ha incomodado.

—¡Asombroso! —exclamé.

—Es de lo más corriente, salvo que en esta ocasión no podía, naturalmente, contar con los rasgos de su cara ni con sus ojos —dijo Holmes.

Acababa de pronunciar estas palabras cuando, como un efecto de teatro, sonó un aldabonazo en la puerta de la calle, seguido de una voz recia y de los pasos de alguien que subía la escalera con firmeza. Como siempre que se trataba de un desconocido, le acompañaba la señora Hudson. Poco después se oyó el característico golpear de nudillos de nuestra patrona, que abrió la puerta y franqueó el paso a un hombre de anchas espaldas, vestido con uniforme de ordenanza.

—Para el señor Sherlock Holmes —dijo el recién llegado, al tiempo que entregaba a mi compañero un sobre azul.

Se quedó esperando a que mi compañero leyera la carta, y le preguntó si había respuesta.

—Puede decirle al inspector **Spooner** que allí estaremos dentro de poco más de tres horas y media. Y le felicito por haber dejado el boxeo profesional a tiempo —añadió Holmes distraídamente—. Hizo bien en seguir los consejos de su esposa. A partir de cierta edad, en ese deporte hay más riesgos para la salud que posibles beneficios.

El ordenanza retrocedió, como si acusara un golpe.

—Por vida de... —comenzó—. En Scotland Yard he oido hablar de sus habilidades, pero esto... ¿Cómo ha sabido lo del boxeo, por mi nariz?

—No, su nariz, sorprendentemente, está bastante bien. Yo también me tengo por un experto boxeador, así como por un esgrimista de palo y espada. He observado que el boxeo provoca unas deformaciones características en las orejas. Orejas en coliflor, que dicen. Las tuyas muestran un castigo importante, y también sus nudillos, lo que me hace pensar que participó en numerosos combates. Su uniforme de ordenanza está casi nuevo, lo que indica que dejó el boxeo hace poco. Y su anillo de casado cuenta el resto. Cuando uno suma todos esos factores, resulta que su mujer no quiso casarse hasta que usted dejó el boxeo. ¿Me equivoco?

—¡Qué manera de fijarse! —exclamó el ordenanza—. Podría ganar un montón de dinero, leyendo la mente en las barracas de feria.

—¿Usted cree? —dijo Holmes, de buen humor—. Siempre está bien saberlo, por si los delincuentes se reforman y el trabajo empieza a escasear.

(Continuará)

III
Holmes tenía el fatigoso hábito de deducir el curso de mis pensamientos, a partir de los cambios de expresión de mi rostro